Europa: pertsonak eta herriak. Antropologian oinarritutako azterketa

EUGENIO ARRAIZA

Abiapuntu bezala harturik bizitza kulturala *pertsonaren onerako* dela eta, horri loturik, gizarteari begira, *guztion onerako* dela, gehiago interesatzen zaigu ezagutza prozesuaren azterketa antropologikoa eta horrek gizartean duen isla, kultura hitzak historian barrena izan dituen adierak aztertzea baino edota eliteen interes sozialen, politikoen edo ekonomikoen arabera, kultura era askotan nola erabili den azaltzea baino, elite horiek globalizazioaren boterearen gaineko lehian ari baitira ezagutzaren gizartea esaten zaion horretan.

Testuinguru horretan, eta gizakiaren bilakaeraren bidegurutze honetara, azterketarako elementuak ekartzeko asmoz, pertsonaren aberastasuna aztertu dugu gizabanakoa den aldetik eta gizarte taldean partaidea den aldetik. Ezin dugu itxurarik egin pentsatuta guk mundu mailako ordena harmoniatsurako eredua dugunik —ezta Europa mailakorik ere—; baina, nire iritziz, baditugu elementuak geure izaeraren onena berritzeko, gizakiaren garapen indibidualaren eta sozialaren azterketa eguneratu batetik abiatuta.

Eugenio Arraiza kultur eragilea da eta, gaur egun, Euskokultur Fundazioko lehendakaria.

Gizakiaren egoera

XXI. mendearen atarian, egungo egoeran gizakia galduta dabil, nahasia. Aro birtualean, ezagutzaren gizartea esaten zaion horretan, era askotariko kultur produktuak eskaintzen dira: aisiarako proposamenak, musika, telebista osoak dakarrena, behar gorrieneko produktuak eta abar. Baina, hiritar gehienek ez dakite nola funtzionatzen duen bere prozesu kulturalak. Bestela esateko, jendeak gutxiago daki bere garunaz bere autoaz baino. Gutxiago daki bere nortasunaz bere txakurraz baino. Komunikabideak, negozio hutsa diren aldetik, euren publizitate iragarkiak eman eta eman ari dira, haratago joan gabe. Ondorioz, guztiontzako gaiak, beti funtsezkoak izaten diren gaiak, adibidez dela arnasketa, dela bizitza kulturala, ez dira albiste, ez dute behar hainbateko garrantzirik albiste gisa emateko. «*Ebentoek*» baizik ez dute saltzen. Hau da, soilik produktuak dira errentagarri.

Horren ondorioak aurreikusteko modukoak ziren eta berehala agertu zaizkigu. Ikusi bestela nola dagoen mundua. Izan ere, baliabideak neurriz gora ustiatzeak arrisku gorria ekarri dio naturari: landaretza eta basoak soiltzen ari dira, animalien artean badira hil zorian dauden espezieak edota zooetan soilik kontserbaturiko ale bakanak, Hirugarren Munduko zenbait lekutan herri eta etnia osoak hiltzen ari dira, edo herri eta etnia horien nortasuna edo kulturak desagertzen ari dira. Europan eskulan merkea eskatzen dute, ez ordea etorkin eskubidedunik. Alde horretatik, eskubideak hitzarmen eta agirietan zehatz-mehatz islatu eta gorde izan dira, asko kostata, belaunaldi askok odol handia isurita, baina gaur egun, hara, eskubide horiek soilik balio dute aitortuak dituztenentzat eta ez benetan horien beharra dutenentzat. Terroristarik ez izateko, gerra egiten da. Beharrezkoa izan da uholdeek Alemania urpean utzi izana Schröder-ek AEBei arren eskatzeko Kiotoko protokoloa sinatzeko, eta ez dugu ahaztu behar AEBak direla munduan kutsadurarik handiena sortzen duen herrialdea, kutsadura osoaren %20, zehazki. Gauza jakina zen kutsadurak klimaren aldaketa eragiten zuela... gauza jakina zen

gizakion psikologiak etsipen mugak dituela, gauza jakina zen anaitasunean gizakia duintzen dela, gauza jakina zen bizitza kulturala aldi eta alde oroko bizitzaren adierazgarririk gorena zela. Baina, gizarteari begira jarduterakoan, ez da halakorik aintzat hartzen. Horrek paradoxa dakar: eskuina zenbat eta indartsuago, gero eta eskubide gutxiago; liberalismo politikoa zenbat eta hedatuago, orduan eta liberazio pertsonal eta sozial gutxiago.

Diagnostiko hori jadanik XX. mendean egina zegoen. Ez da inola ere gauza berria. Eta ez da kontu berria ere eguneroko hondamenen zerrenda: bai hondamendi naturalak (naturak, agoantatzeaz haratago zerbait egin ahal izanen balu bezala), bai gizakiari zuzenean loturiko hondamendiak: mundu mailakoak nahiz norberarenak edota gure hurbileko taldeari dagozkionak. Diagnostiko hori benetan sendoa da, baina hori bezain argia da balizko aterabidearen iluntasuna. Zoritxarrez, gaur egungo gizakiak ez du behar hainbateko indarrik hondamenerako prozesua iraultzeko. Denon arteko ahalegina balitz, hau da, talde ahalegina balitz eta behar adinako masa kritikoa lortuko balu, orduan bai, orduan gauza berria litzateke, berritasuna, baina botereguneetatik datorren haizea ez da azken bolada honetan gizatasun kulturalaren alde jotzen ari.

Begien aurrean daukagu zein den kulturak egun duen egoera. Kulturak sekulako jauzi kualitatiboa eman du azken garaiekin alderatuta. Horregatik, garai horietan erabilitako kontzeptuak eta hitzak motz gelditu dira eta ez dute kulturari buruzko azterketa zorrotza egiteko balio. Izan ere, zientziaren alor guztietan aurrerapen azkar-azkarra gertatu da: astronomia, biologia, fisika... zulo beltzez, genomaren mapaz, fisio nuklearrez eta abarrez mintzo zaizkigu jende arruntoi, errealitatea nola ikusten duten azaltzen saiatzen direnean. Gure aiton-amonek landutako errealitate berbera da, baina haiek kanpotik ikusten zuten, eta, guk bitartean badugu huraxe barrenetik aztertzeko aukera.

Hortaz, batetik, ziztu bizian doan zientzialarien ikerketa dugu, baina, bestetik, oso bestelakoa da kulturari buruzko diskurtsoek diotena, gehienak betiko historia topiko erabili arren hutsak baitira. Kultura hitza mintzatoki

eta aho mihi guztietan ageri da. Kulturari buruzko edozein diskurtso, prediku edo plangintzatan, nekeza da *zer esaten duen* ulertzea, arrakasta handia litzateke *esalearen pentsamendua* sumatzea eta inola ere ez dago argitzerik *zein xederekin esana dagoen*. Azken hori, igarleentzako lana litzateke diskurtsoaren aurreko eta ondoko *ekintzek* argituko ez balute. Ekintza horiek baitira diskurtsoaren *xedea* salatzen digutenak. Edo eskolastikoek zioten bezala esanik, *«quid prodest qui»*-ren arrazoia edo diskurtsoaren zentzu funtzionala.

Alde horretatik, Beverlee Bruce-k horri heltzen dio «Working toward an Ethical Anthropology» artikuluan eta saiatzen da *«Where Do We Go from Here?»* galderari erantzuna ematen:

> Gure burua etsipenari eman baino, beste hurbilketa bat gizarte zientziei oro har, eta antropologiari bereziki, giza nortasunari buruzko ezagutza bilatzeko modu gisa begiratzea da egin beharko dena, honako galderak eginez:
>
> 1. Zer ezagutzen dugu *giza jokabideari buruz* egungo egoera azalduko diguna?
> 2. Non dago giza jokabideari buruz ekoitzitako eta egungo egoera azaltzeko moduko *ezagutza*?
> 3. Eta garrantzitsuena, ezagutza horrek nola hedatzen du giza jokabidearen gure ulerkuntza, bai aurresate bai eta azalpen mailan, bide batez soluzio gisako *erantzun praktikoak* iradokiz? (*Ethics and Anthropology*, 189. or.)

Dagoeneko, lerrootara ekar dezakegu guk desiratutako aldaketaren ezaugarria, hots, *aldaketak kulturala izan behar du* (inolako iraultzarik ez, ez baitira naturalak, eta iraultza naturalek hondamendia dakarte). Eta zerbait gehixeago aurreraturik, beste hauxe ere erants dezakegu, nire iritziz: egun indarrean dauden azterketa kulturaletan kultura merkantzia hutsa da edota agintean dagoenak kultura erabiltzen du besteak menderatzeko. Horrenbestez, jomuga bererantz aurrera joaten segitzen dugu eta bide beretik, gainera. Hori bai, gero eta azkarrago. Beraz, *trenez* eta *trenbidez* aldatu beharra dago.

Gure helburuak osotara erabilgarri izan nahi du, guk geure egiten baitugu *«The future isn't out there. It's in here»*

(etorkizuna ez dago han kanpoan, hemen barrenean baizik) esaldian bilduta dagoen pentsamendua, ziur baikaude esaldi polit hutsaz haratago doala. Baina ikusirik ez dagoela kulturaren edo kultur prozesuaren esanahiaren ulermena bideratzerik indarrean dauden kontzeptuak argitu gabe, gogoeta honek kontzeptuzko elementuak ekarri nahi ditu kultur prozesuaren ulermenean sakontzeko, hori nahitaezkoa baita kultur proposamen egokiak egin eta, oro har, gizadiaren egoera, naturaren egoera eta norbanakoaren egoera hobetzeko, gizatasunaren balio guztiak barne harturik (hau da, Europako kulturak beti aintzat hartu izan dituen balioak. Nire ustez, ez baita hori aldatzeko beharrik), balioak ez baitira errespetatzen ari, eta ez daude gizon-emakume guztien eskura. Helburu hori lortzeko asmoz, ezagutzaren *modus operandi*-a gehiago interesatzen zaigu —horixe baita giza nortasuna edo izaera azaltzen duen giltzarria—, *opus operatum*-a baino, hau da, ezagutza edo jakintza guztien gauzapen kulturala baino.

Kultura objektutik kultura prozesura

«*Kulturaz*» hasterakoan, gure garunean pizten den erregistro mentala «*objektuari*» dagokio. Egia da objektu konplexua dela. Izan ere, behin eta berriz sinplifikatu nahi badugu ere, ezagutza «*sorta*» batzuez osaturik dago eta, egokiago esateko, ezagutzak barne hartzen dituen kontzeptuzko mapa edo «*sistematzat*» jo dezakegu. Baina konplexutasun hori, azken finean, kulturak bere baitan hartzen duen munduaren armazoi estetiko hutsa da. Horregatik, segitzen dugu «*kultura*» objektuaren maila berean mantentzen: objektu konplexua edo objektu multzoa (eraikinak, produktuak, gertakarien kontaketa, artikuluak, zernahi lanetako tituluen zerrendak, e.a.), eta, betiere, tamalez bazterrean uzten dugu objektuak sortu dituen prozesua, sormena, alegia (egilearena) edo errekreazioa sortu duen prozesua (hartzailearena). Prozesuak berekin dakar gauzatu ezinak diren oihartzun sorta osoa: «*balio*» kulturalak, «*bizitza*» kulturala, ezagutzaren «*prozesua*», «*senti* -

mendu» estetikoak edo etikoak, *«nortasuna»* eta abar, kultura eratzen dutenak gizatasunaren muin gisa. Beraz, *opus operatum*-ak *modus operandi*-a ezkutatu eta ordeztu du.

Hori ez da horrela gertatzen gu adimenez motzak izateagatik, ez horixe. Hori gertatzen da kulturari buruzko ikuskera hori gure aurrekoek eta, are gehiago, gaur egun, gure inguruan daudenek gugan eragin digutelako. Kultura gauza bihurturik dago eta, ondorioz, letren munduan apalki agertu zenetik (XVI. mendea), kultura hitzari ikuskera horretatik begiratu zaio lehenago gehiago erabiltzen ziren terminoekin batera —filosofia, humanitateak, artea edo zientzia, adibidez—, pentsamendu merkantilistaren eraginez, hain kaltetuak gertatu ez direnak.

Intelektualen artean ez zen hitz hori erabili Ilustrazioaren mugimenduak zabaldu zuen arte, Ilustrazioak kultura jo baitzuen Entziklopediaren eduki gisa. Horrela, kultura oso hitz egokia zen gizakiak orokorrean duen jakintzaren edo dituen jakintza historiko edo posibleen multzoa adierazteko. Garai hartan, ez bazegoen argi *zenbat* ziren ezagutza horiek, *zeintzuk*, eta, are gutxiago, ez bazegoen argi elkarren artean *nola* zeuden egituraturik, hitz horrek, behintzat, zientzia laikoaren bultzatzaileei balio izan die kultura eta erlijioaren alorrak elkarren artetik bereizteko. Aldi berean, horrek etorkizun handiko eremua ekarri zien Europan sortzen ari ziren estatuei, hots, ministerioetako karguak, estatuak saiatzen ari baitziren euren egitura ezartzen, Frantziako Iraultzaren irizpideekin eta balioekin bat.

Lehen kultur arduradunak izendaturik, haiek ongi eta egoki erakutsi zuten zeinen garrantzi handia zuen euren ministerioak nazioaren mesederako. Horrenbestez, Hezkuntza eta Kultura (izan ere, benetako kultura, ofizialki homologatua dagoena, herriarengana iritsiko zen hezkuntzaren bidez), Ekonomia, Industria eta merkataritza berrituekin batera, elkarren artean harremanak izaten hasi ziren gizarteko goi mailetan euren merezimenduz, nahizeta den-denek belarria tente izaten segitu zuten men egiteko Gobernazio Departamentuko iradokizun erabakigarriei.

Industria bultzatzaile haien hamaikagarren oinordekoa, hots, XX. mendearen erdian karguaz jabetu zen eko-

nomia ministroa, ohartu zen kultur ekoizpena errentagarri izan zitekeela, ez bakarrik hiritarren osaera mentalerako, baizik eta baita ondasun gisa ere publikoari saltzeko —bai etxeko publikoari saltzeko, baina batez ere kanpokoari, turistei. Orduan, kulturari, *«ondasun»* (objektua) kulturalari, *«ondareari»* eta kultur *«produktuen»* sustapenari ekonomiaren neurria ezarri zitzaion eta ez bakarrik errentagarritasun sozialarena. Hortaz, bizitza kulturalari berari ez dagozkion albo-eragin horiek eraginik, Europako Batasuneko erakundeetan kulturaz mintzo direnean, alarma guztiek jo eta Estatuak beldur dira horrek ez ote duen ondoriorik izanen ekonomian, gizarte mugimenduetan eta politikan, eurek berek horren kontrola izaten segitu nahi dutelako.

Horrela, latindarrak *«colo-is, colere, colui, cultum»* aditz formaz baliatu ziren jarduera hartaz kontzeptu bat eratzeko. Zehazki, latindarrentzako, giza jarduera zen, gizakiek lurrean, erkidegoan edota erlijioan eginiko jarduera, beste hitz eratorriek adierazten diguten bezala: *«cultivo»* edo *«culto»* gaztelaniaz. Bada, Ilustrazioaz geroztik, lan intelektualak jarduera hura erabilia izan du, beste jakintza mota biologikoagoen, espiritualagoen, edota, besterik gabe jakintza *«gizatiarragoen»* kaltetan. XX. mendearen erdian, europar hiritarrak komunikabide eta garraiobide autonomo ugari lortu zituenean, kultura hezkuntzaren esku ere utzirik zegoen, baina jadanik seriean ekoizten hasi zen edozein produktu fabrikatzen den bezala, poteetan sartua, edonori saltzeko. Hedatzen da. Hari buruzko publizitatea egiten da. Kontsumoaren kultura da. Eta are larriagoa dena, hori guztia gertatzen da politikaren eskutik helduta, eta, arestian esan bezala, horrek beti arriskua ekartzen dio bere birjintasunari.

Hain zuzen ere, politikak eginiko erabilera hartatik, jauzi kualitatiboa egin zen kulturaren interpretazioaren eboluzioan. Izan ere, XIX. mendearen bigarren erdian, erromantizismoa goraldian zegoen garaian, alemaniarrek kultur hitza egokitu zuten euren zentzu nazionalera, euren pentsamoldera, euren ohitura, hizkuntza eta herri gisa zituzten bizipenetara, erran nahi baita, euren kultur nortasunera egokitua. Horrela, kultura ulertzeko modu

ugarien artean, gaur egun zehaztu behar dugu bi ildo nagusi direla eta bi ildo nagusi horietan bilduta daudela hitzak izan dituen definizio ugari horiek:

• Frantziako ildoa. Ildo horrek kultura hitzari ezagutza entziklopediko orokorra ematen dio.

• Alemaniako ildoa. Ildo horrek kultura hitza erabiltzen du zentzu zehatzago batekin. Adiera horrek giza ezagutzak barne hartzen ditu, ez horren erudituak, baina bai garrantzitsuak gizarte taldeetan giza funtzionamendua ulertzeko. Baina, horrekin batera, ildo honek nahiago du etnien araberako kulturetara hurbiltzea, bazter utzi nahi duelako nortasun gabeko kultura orokorraren eskema irrealean kokatuta geratzeko arriskua. Alemaniako adiera, nazioari edo talde etnikoari lotzen bazitzaion, hurrengo mendearen gizarte eboluzioan adiera hori aplikatu izan zaio nortasun propioko beste talde batzuei: langileriaren kultura, gazteriaren kultura, kultura rockeroa, hippya eta abar. Beraz, esan dezakegu, adiera horretan, kultura dela giza talde baten berezko izaera, bizimodua, pentsamoldea eta jokabidea.

Gure azterketen arloa eta helburua

Kultura ezagutza posible guztien metaketa hutsa izan da. Hala ikusi zuten, esate baterako, Entziklopediaren garaian (kultura laburbiltzeko bideak eta guzti: kartillak, historia ofizialak eta santuen bizitzak), eta aitortu behar da iraganak aberastu egin duela kultura hitzari buruzko ekarpen kontzeptuala; baina hori aitorturik ere, gaur egun beharrezkoa da kultur fenomenoa eta prozesua orokorrean gaurkotzea bere abiapuntutik beretik, hots, gizabanakoarengandik abiatuta, helmugaraino iristeko edo kultur politika bururaino eraman arte, hots, gizabanakoarenganaino. Horretarako, gure iritziz, hauxe guztia birplanteatu beharra dago: kultura hitzaren erabilpena, kultura aztertzeko erabilitako kontzeptuak, beste arlo batzuetara gertatu diren desbideraketak ezabatzea (ekonomia, ikuskizuna, engainua...) arlo horiek kulturaren bizkarroi edo parasitoak

baitira, eta, jakina, gure ondorio operatiboek ez dute zerikusirik Administrazioek, Komunikabideek eta kultur ekoizpenak, oro har, eginiko jokaerarekin, eta, herri baten kulturari buruz ari garenean bereziki interesatzen zaigun aspektua da kulturaren izaera pertsonala eta eskubide naturalak aintzat hartu behar direla herri horren identitate kolektiboan barneraturik, bere eskubide kolektiboaren iturri eratzailea izatera pasatuz.

Guk kulturaren arazoari ekin nahi diogu azterketa deskriptiboaz haratago jotzeko asmoz eta proposamen operatiboak zehazteko xedez. Horregatik, komeni zaigu *helburu* eta *bitarteko* egokiak definitzea, horrenbeste diziplinaren mendean egon behar izan gabe. Izan ere, diziplina bakoitzak badauzka bere barne-barneko xedeak eta bitartekoak, eta gure ikusmira barreiatuko lukete.

Kristautasunaren usadiozko ikuspegia gure jarreraren aurrekari historikoa dugu:

> Kultura denaren bitartez, gizakia, gizakia denez gero, gizakiago egiten da, eta hartan jokoan dago gizakiaren destinoa bera. Are gehiago, bere benetako izaerari hurbiltzen zaio.

Joan Paulo II.ak esana da, Unesco erakundearen egoitzan, Parisen (1980.VI.02). Beraz, bertan aita santuak azpimarratzen du kulturak bakoitzarengan duen alderdia. Aldiz, gizarte isuriari dagokionez, halaxe dio: «kultura *herri bakoitzaren espirituaren bizitza* da, herrien *forma mentis*-a» (1981.1.12).

Baina, erro-errotik, argi eta zintzoak izan behar dugu, gure helburua definitzerakoan. Gure azterketak ez luke amore eman behar gure helburua halako kultur politikara moldatzeagatik, asmo eta borondate onekoa izan arren. Ezta inolako garapen plangintzatara ere, oso estrategikoa irudi arren. Era berean, ez zaigu zilegi argudio erlijiosoak erabiltzea, gure ikerlana asko erraztuko badigute ere, fedearen eta zientziaren mailak ezberdinak baitira.

Aitortu beharra dago kulturak garrantzi handia duela politikan, ekonomian edo erlijioan, baina guri behar-beharrezkoa iruditzen zaigu kulturari buruzko azterketa antro-

pologian oinarrituta egin behar dugula, bete-betean eta zuzenean, besterik gabe. Astia izanen dugu ikusteko zer den aplikagarri jakintzaren alor horietarako. Aldiz, lehentasuna alderantziz jartzen badugu, hau da, gizakia beste parametro batzuen zerbitzuan jarriz gero, ez ginateke natura gure azterketaren oinarrian jartzen arituko, ezta gizakia ere, naturaren eta gizakiaren aurreko ideologia batean baizik.

Horra, besteak beste, zerk sortzen duen egungo segurtasunik eza, erreala eta formala. Gizakia galduta eta korapilatuta dabil, kultur erreferentzia gisa eskaintzen zaizkion ikuspuntuek eta eredu errealek nahasi egiten dutelako. Politika, ekonomia eta erlijioa ez daude elkarren artean loturik, ezta naturarekin ere, edota gizakiak naturaz ikusi eta ulertzen duenarekin ere ez. Hortik heldu zaio gizakiari nahasmena. Konponbidea ez da politika, ekonomia eta erlijioa artifizialki edo idealki lotzea, gizakia eta natura alde batera utzita. Gizakiaren onerako, eta haien guztien onerako, gizakian baitute hiruek esanahia, justifikapena eta azken xedea, gizakiarengan zentratu behar dugu, bere kultur bizitza aztertzerakoan, behintzat. Halaber gizakiaren naturarekiko elkar lotura zentratuko dugu, behin betiko kateatuta direla ikusten ari garenak, gero eta azkarrago gainera. Ekologikoki eutsitako naturarik gabe, gizakiaren existentzia bera, gaurdaino ezagutu dugun gisakoa behintzat, beste azpi «gizakietan» txikituta geratzera bideratuta izango baitzen.

Arloa, beraz, gizakia da. Eta lortu nahi dugun *helburua* gizakiaren *onerako* aritzea kultur prozesu osoan. Alde horretatik, komeni zaigu bereiztea zer den lagungarri edo kaltegarri *gizakiaren onerako*. Historiaren bilakaera goranzkoa izatekotan, baliokidetzat erabil genezake behin eta berriz entzundako esaldi hau, hots, *«gizakiaren aurrerapenari laguntzea»*. Igoera hori, ordea, oso zalantzakorra da historiaren alde on eta txarren galbahean. Horregatik, zentzuzkoagoa iruditzen zait gizakiaren onerako hautatzea eta kito. Izan ere, aurrerapenak batzuei gauza onak ekartzen dizkie, baina ez dira horren gauza onak gizakien bizitzaren alderdi askotarako, hau da, guztiontzako. Hortaz, aurrerantz egin nahi dugu *pertsona bakoitzaren onera-*

ko eta haren hurbil egoteak balioko digu neurtzeko ona ala txarra izan den guk emandako pauso bakoitza.

Kontuan harturik gizakia ezin dela saio hodian bizi, ezta isolamenduan ere, pertsona bakoitzaren onerako aztertzearen xede horren osagarri, isuri soziala jarri behar dugu: *guztion onerako*, alegia. Filosofia klasikoak halaxe formulatu baitu, gizarte erkidegoen garapen harmoniatsuaren aipamena egin duenean. Eta denek, baita liberalik amorratuenek ere, aitortu behar izan dute horren balio morala, teorian, bederen.

Adibide grafiko batek lagunduko digu gure ibilbidea azaltzen: kultura aztertzeari helduko diogu erreka bat edo itsaso zati bat ikertzeko lanari helduko geniokeen bezalaxe. Funtsezko urratsetariko bat uraren osagaiak aztertzea litzateke eta hori laborategian eginen genuke H_2O *molekula baten* bidez, bere gatzak, disolbaturiko substantziak, kutsadurak eta guzti. Ondoren, masa likidoa, olatuak edota itsas mareak eratzen dituen molekula *multzoari* helduko genioke.

Bitartekoak: zientzia laguntzaileak

Zientziaren alor bik lagundu eta behar adina datu emanen dizkigute gure kultur azterketan. Horietako bat, *biologiaren antropologia* izanen da, oso baliagarria izanen baita norbanakoaren prozedurari begira. Izan ere, esan digu nola funtzionatzen duen giza garunak ezagutzak eskuratzerakoan eta nortasuna eratzerakoan. Bestea, berriz, *gizartearen antropologia* da, gizarte taldeei buruzko azterketan diharduena.

Gehixeago zehaztearren, nire iritziz aipatu beharra dago New Yorkeko Zientzien Akademia —New York Academy of Sciences— hedatzen ari den pentsamendu ildoa, eta zehatzago esatearren, Akademiaren Urte-liburuetan, 925 liburukian, agertutako lan multzoa. Honatx hemen: *Ethics and Anthropology. Facing Future Issues in Human Biology, Globalism, and Cultural Property*, hala nola 935 liburukian bilduta daudenak.

Azken liburuki horretan, *Unity of Knowledge. The Convergence of Natural and Human Science* izenburupean, adituen ekarpenak jaso dira; bere bilakaera bio-psikologikoan, ezagutzaren prozesuak alor bakoitzean egiten duen bideari buruz, eta, gizabanako bakoitzaren kultura eskuratzeari, oro harreko tratamendu zorrotza eta argigarria ematen dio. Ildo horretan kokatuko dugu gure kultur ikuspegia, eta, bidenabar haren ekarpenez baliatuko gara.

Gizabanakoaren ezagutza edo kulturaren prozesuaren azterketa

1. Datu esperimentalen arabera, kultur bizitza ezagutza-ekintzen sekuentzia bat da. Garunean milaka milioi prozesu kognitibo nahasirik daude, zentzumenen bidez haraino iristen direnak, beti sentsazioei lotuak eta, maiz, sentimenduei ere bai.

2. Gizakia, jaiotzerakoan, bukatu gabeko izakia da. Haurraren garuneko zirkuituak itxiko dira obulua ernaldu eta 22 hilabetera: jaio eta 13 hilabetera, alegia.

3. Beraz, jaiotzen garenean, gure adimena ez dago piztuta, loka dago, noiz esnatu zain. Biologiaren aldetik, jaio gara, jakina, baina gure bizitzaren goi maila, bizitza arrazoimenduna, poliki-poliki iratzartzen da. Beraz, bizitza arrazoimenduna esne mamitan eduki beharko dugu, babestu eta landu edo kultur-izatu. Horra gizakiak egin dezakeen zereginik ederrena, adimenari garatzen laguntzea, alegia. Jaio ondoko lehen hilabete horiek erabateko garrantzia izanen dute eta, janaz gain, maite giroa behar-beharrezkoa ere bada, garunak aldeko eboluzioa izanen badu.

4. Urtea iraganik, haurra bere kabuz ibiltzen hasten da, hori bai, ibilera moldakaitza izaten da. Sentsazioen bidez, bere gorputza ezagutuko du, bai eta inguruan dituen gauzak eta pertsonak ere. Ez ditu elkarren artean nahastuko. Ezta animaliekin ere. Ordurako, keinu eta hitz batzuk ulertzen ditu. Hasieran, inolako loturarik gabeko hitzak dira, baina gero, hitz horiek ehuntzen ditu. Hizkuntza sare garatu gabea da, oinarrizkoa, baina eraginkorra. Bere-

hala, familia hizkuntzaren giltzarriak eskuratzen hasiko da. Kontzeptuak bereizteko gauza ere bada: hau, hori, hura. Bestela hautematen du hurbiltasuna eta urruntasuna. Maitasuna, mehatxua, indiferentzia. Eskuragarri izanen zaizkio zu/ni, nirea/zurea, gurea/besterena bezalako kontzeptuak, familia hierarkiak ere eskura izanen dituen bezala lehenbiziko ahaideekin eta lagunekin harremanetan sartu bezain laster.

5. Ezin lerrootan aipatu gabe utzi hizkuntzak kultur osagai gisa duen garrantzia, erkidegoak haurrari eskainia, haren adimena garatzeko. Hizkuntza bakoitzak modu batera ikusten du natura, gizarte hierarkia, sexuen gramatika tratua, mitologia, zenbakiak, eta abar. Hizkuntzak, azken buruan, mundu-ikuskera dakarkio eta hori haurrari baliagarria izanen zaio mundua, bizitza eta gauzak erabateko koherentziaz ulertzeko, eztabaidagarria eta sinbolikoa dena, erreala edo zientifikoa baino gehiago.

6. Haurrak badu inguru babesgarri bat: familia, auzoa edo herria. Baina zoko horiek itsas zabalaren ur geldiak dira eta itsas zabal hori gizarte eta hizkuntza erkidegoa da. Erkidego horrek badu bere kultur ingurua eta haurrari, garatzeko behar dituen hitzak, kontzeptuak, gako sozialak eta funtzionamendurako protokoloak eskaintzen dizkio.

7. Urte horietako inguruak gugan arrastoa uzten du betiko, hil arte, eta funtsezkoa da gure bizitza kulturala antolatzeko. Aurrerago, esperientziak erakutsita eta behin gogoa edo adimena heldutasunera iritsi zaizkigunean, urrunago dagoen huraxe hautematen eta juzkatzen ikasten dugu, eta datu gehiago gordetzen ditugu. Baina hori egiten dugu dedukzioz eta haurtzaroan ezagutu ditugun hurbileko elementuak kontuan harturik, elementu horiek baitira gure adimena egituratu dutenak eta haren funtzionamendurako behar den gako interpretatiboa ematen digutenak, bere *pasahitza,* alegia.

8. Alde horretatik, azpimarratu behar dugu, geroagoko gizarte kontsiderazioei begira, norabide bikoitz hau: gizabanakoa-taldea-gizabanakoa. Ezagutzaren prozesuak, gizabanakoaren ernamuin kultural gisa, linealki segitzen du urteekin batera, pertsona bakoitzaren jardueraren arabera,

eta segitzen du gainerako gizabanako helduekin batera bere giza taldearen talde-kultura osatu arte. Baina, garapenaren lehenbiziko urteotan, taldeak —bizidun berria talde batean sortua baita— haurrari oinarrizko osagaiak ematen dizkio bere kultur eraikina eraikitzeko. Delako osagairik ezean, historiaurrean jaioko litzateke.

9. Garuna heldu ondoko aldiari dagokionez, pedagogoek teorian eta praktikan aztertu dute ezagutzaren prozesuak kultura eskuratzeko duen zeregina. Joseph Novack, bereziki *Learning to learn* (Ikasten ikasiz) lanean, mintzatzen zaigu *«kontzeptuzko mapak»* eratzeko ezagutza *«produktiboez», «generatiboez»,* horiek beharrezko ibilbideak direlakoan ezagutza motak sistema koherente eta praktikoetan integratzeko, gizabanakoaren bizi-interesaren zerbitzurako eraginkorrak direnak, betiere. Multzo osoak egitura mentala eratzen du eta horretan ere sentimenduak, sentsazioak, sentikortasunak... partaide dira, gure biologiak ez baitu ezagutza neutrorik onartzen. Horiek guztiek eurekin dakartzate euren inpresio on eta txarrak, eta pertsonak gogo handiagoz edo txikiagoz onartzen ditu, bere esperientziaren arabera. Dena dela, gure interesak atenditu ditzan, guretzat onak ala txarrak izan behar dute eta une horretantxe, gainera. Gure zentzumenek neutro gisa hautematen badituzte, garunera ere ez dira pasatuko.

10. Haurtzaroan eratutako garuna (herentzia genetikoa + garapena), inguruaren ezagutza, sentimen eta gizarte prozesuak osatua, gizakiaren muina da, pertsona, alegia. Gene batzuk herentzian hartu ditu, baina bere historia ere badu. Inguruabarrak bestelakoak izatekotan, beste nortasun bat izanen zuen. *«Nature and Nurture»* (natura gehi elikadura, biak kultur eta natur mailetan ulertuta) nortasun bat ematen digute, izaera bat, jite bat. Nortasun edo izaera hori hezi eta alda daiteke, baina gizakiaren onez izan behar badu, beti muga batzuen barnean eta lege psikologiko oso zorrotzei jarraikiz.

11. Nerabetasunaren garai intseguruaren ondotik, gaztearen nortasuna errotzen da. Inguruan duen mundu errealari eta birtualari buruzko ezagutza zuzenak eta zeharkakoak etengabe erabiltzen dira bere pertsonaren onerako,

bere esperientziak esaten dionari jarraikiz. Errotua dago, jadanik, bizitzak eskaintzen dizkion estimuluak atenditzeko, onartzeko edo errefusatzeko modua, eta horrek «*nortasun*» bat erakusten du. Jokatzeko modu horretako ezaugarri batzuk bat datoz bere taldeak dituenekin, «*taldearen nortasun ezaugarriak*», baina beste ezaugarri batzuk ez dira taldearenak, ezta bere familiarik minenarenak ere, «*pertsonaren ezaugarri bereziak*». Gizaki bakoitza ezberdina da, errepikaezina. Izaki klonikoak ere ezberdina izan beharko du, esperientzia ezberdinak bizitzen dituen une beretik hasita.

12. Nortasunari tinkotasuna ematen dion bizkarrezurra edo hari gidaria *oroimena* da. Oroimena ezagutzaren katea da, ezagutzez osatua, eta oroimenik ezean, loturarik gabeko irudipenak lirateke. Oroimenaren ahalmenetako bat da datuak gordetzeko duen gaitasuna. Baina garrantzitsuagoa da datuak elkarren artean erlazionatzeko duen gaitasuna eta, are garrantzitsuago, datu interesgarrienak «*norberaren bizitzarako*» hautatzeko duen gaitasuna, eta horri adimena esaten zaio. Gure oroimena ez da objektiboa. Horren susmoa bagenuen jada, baina orain saiakuntza bidez frogatu da hori. Beraz, oroimena ez da objektiboa, baizik eta hautatzen ditu iragandako gertaeraren irudipenaren ezaugarri batzuk. Hori ere bizitzaren legea da. Izan ere, izaki bizidunaren onerako, iraganaren presentziari perspektibaz begiratu behar zaio, eta presentzia horrek hotsa eta tamaina galdu behar du, espazioan eta denboran urruntzen den neurrian. Biziaren zentzu horretan, oroimenaren laburpenari esperientzia deritzo.

13. Biziaren katean, gizakia *eboluzioaren* mendean dago, izaki bizidun guztiak biologi lege horren beraren mendean dauden bezala, maila kualitatiboan dauden ezberdintasunak alde batera utzita. Eboluzioan *hautespen naturaleko* prozesu bat gertatzen da norbanakoen artean, eta nabarmendu beharra dago hautespen naturalak, gizakiari dagokionez, bere baitan hartzen dituela esperientzia bakoitzak erantsita dakartzan kultur formak.

14. Pertsonak, izaki biziduna denez gero, bizi ibilbide mugatua du. Nahiz-eta erlijioak esan gizakiaren jomuga «*beste bizitza*» dela, perspektiba horretan oinarrituriko it-

xaropenak ez du funtsik zientzian, eta soilik dirau alegoriaren nahiz poetikotasunaren alorrean. Hala ere, gizabanako bakoitzak bere giza inguruan duen proiekzioak badu luzapena besteengan, bere giza ekarpena hartu dutenengan, eta berdin dio berarekin harreman zuzenetan sartu diren ala ez.

Pertsonarengandik giza taldera

Gizabanakoaren ezagutzaren prozesua aztertzerakoan, ikusi dugu gizakia ez dela bere kabuz hazten. Izan ere, frogatua dago gizakiak giza taldearen laguntza behar-beharrezkoa duela, bere garapenaldian zehar. Alde horretatik, talde horren kultur ezaugarriak taldekideen berberak dira. Taldearen bizitza kulturalaren garapena eratuko da gizabanakoarena eratzen den modu berean, sentsazioak, kontzeptuak, ohiturak, gizarte protokoloak barneratu ahala. Taldeak kideei emanen dizkie multzoa eratzera eraman duen loturaren ezaugarri konnotatiboak. Taldearen nortasun ezaugarri horiek kidearen nortasuna aberastuko dute eta, aldi berean, bi norabideko funtzio nortasun emailea beteko dute: batetik, talde nortasuna indartzekoa, eta, bestetik, ezberdintasuna indartzekoa. Ez dute balioko taldekideak elkarren artean bereizteko, *ad intra* komunak baitira. Baina, aldiz, *ad extra* bai, balioko dute taldekideak elkarren artean bereizteko, beste zereginez edo zaletasunez loturiko beste taldekide batzuen aurrean. Soziologia garaikidean, esan daiteke, familiari, auzoari, lanari, jarduerei eta zaletasunei begira, gizabanako guztiak partaide direla giza talde batzuetan, eta, taldeek haiei bizitzako jarduera bat egiten laguntzeaz gain, eman ere ematen dizkiete haien nortasuna eratzen duten ezaugarriak.

Beraz, gizabanakoaren nortasunaren kualitate genetikoak ez dira hutsean dagoen saiodian garatzen, baizik eta ontzen edo heltzen dira hainbat giza taldetan murgilduta, eta, aspektu batzuetarako, murgiltze hori oso erabakigarria izaten da (pentsa dezagun giza talde defizitarioetan hezitako pertsonez). Alde horretatik, psikologia esperi-

mentalak bere ñabardura eskaintzen du esaten digunean gizakia hipermetropia psikiko antzeko batek jota dagoela. Hau da, *«argiago ezagutzen dituela kanpoaldeko munduan dauden gauzak bere barneko bizipenak baino»*. Bestela esanik, *«zer esanen ote dute?»* pentsatzeak edota *«zer dioten»* guztiz errealak gizabanakoaren nortasunean eragiten dute ez bakarrik era subjektiboan, baita objektiboan ere. Izan e re, neurri handi batean, kideak onartu beharko du taldeak hartaz egin duen irudia. Hori gertatzen da naturak gizakia prestatu duelako inguruan bizirik irauteko eta ez preseski bere funtsa eta barneko aukerak ezagutzeko. Gauza horiek ezagutuko ditu kanpoko bizitzarekin lehian eta lanean. Agian, bizitza guztirako eraman beharko du joko-kideek emaniko izengoitia. Taldean eta talde desberdinetan duen rolak kideari esperientzia emanen dio gizartean itzal handiko estatusa lortzeko.

Taldea da bizitzaren arlo guztiak hartzen dituzten dimentsio pertsonal batzuk komunean jartzearen ondorioa: adiskidetasuna, lana, dibertsioa, e.a. Taldearen eginkizuna da kideari laguntzea, taldea osatu duen topalekua eratzen duen aspektu bakoitzean. Talde horietako bat, gizabanakoari talde identitatearen izaera ematen diona, herria edo nazioa da, eta horixe da lehentasunez Europako testuinguruan aztertuko duguna. Hona hemen talde horrek bere kideei ematen dizkien aspektuak: giza elkartasuna, kohesio sozio-ekonomikoa, hizkuntza, berezko kultura (historia, legeak, ohiturak).

Giza talde identitarioa: herria, nazioa, aberria

Horrela, ikusten dugu pertsona hazten den gizarte taldeen multzoa barne sartua dagoela dimentsio handiagoko gizarte instantzietan: herria, nazioa, aberria esaten diegu. Osaera zehatz puntual bakoitzak badu bere historia, eta ontze edo mamitze prozesu bat izan du. Giza erkidego baten heldutasunaren ezaugarri argienetakoa hizkuntza da. Hizkuntzaz gain, «herria» tankerako erlazio sa-

rera ere irits daiteke, arrazoi ekonomikoak, sozialak eta politikoak direla medio, eta guretzat interesgarriena da batzen dituen sustrai kulturala. Herrien arteko *«ezberdintasunak»* aurrez aurre norgehiagokan jarri izana, eta ez preseski kirol zelaietan, erabakigarria izan da historia unibertsalean, protagonista izan diren *«nazioen»* izenekin idatzia. Baina, gaur egunetik ikusita, asko ñabartu beharko litzateke zehazteko zein neurritan izan ziren nazio horietako kide batzuk, asko edo denak, eragile aktiboak inguruabar bakoitzean. Zoritxarrez, argiagoak izan dira ondorio pasiboak, gehienetan kaltegarriak, eta halakorik eragotzi behar dugu etorkizunari begira.

Gaur egun, mendebaldeko Europan bederen, badirudi gizabanako gehien-gehienek argi pentsatzen dutela ez direla herri gisa dituzten interesak gerra bidez bilatzearen aldeko, baina, hala ere, oraindik bada indarkeria Euskadin, ez dirudi guztiz bazter utzi denik Irlandakoa, eta Kosovo, Txetxenia eta Palestinakoak ere gure ate ondoan daude. Zer dio edo zer du esateko antropologiak herri, etnia, nazioko bizipenei buruz? Kontuan hauxe eduki behar dugu: nahiz-eta kulturaren identitateak ez diren indarrez edo biolentziaz agertzen, horrek ez du esan nahi ez daudenik etengabeko lehian bizirik irauteko. Nola heldu Europako kultur bizikidetzari kultur talde guztiak ase edo konforme edo pozik egoteko moduan? Nola bultzatu herritasunaren, naziotasunaren, aberritasunaren nortasun sentimenduaren balio positiboak, gehiegikeriak saihestuz? Eta gehiegikeriak, jakina, bai sentimendu hori ukatzeagatik edo neurriz gora puzteagatik, gaur eguneraino gertatzen ari dira, baita indarra erabiliz ere.

Kultur talde honetako kideen multzoak osaturiko kultura aztertzeko, pertsonarekin egin dugun prozesu paralelo bera egin genezake, taldearen beraren nortasuneraino iritsi arte. Baina, nire ustez, aski da aitortzearekin multzoa dela batugaien ezaugarrien batura. Horregatik, luzamendutan ibili gabe, talde dinamikan eragiten duten gizarte aspektuak aztertzeari helduko diogu, betiere interesatzen zaigun gaiari dagokionean, hots, nortasun ezaugarriak eta ezaugarri diferentzialak, bai barruari bai kanpoaldeari begira.

1. Lurraldetasuna. Lehenbiziko ezaugarri garrantzitsua da taldearen eraketan. Lurraldetasuna talde guztiei dagokie, baina bereziki funtsezkoa zaio talde identitarioari. Giza taldea eratu da esparru zehatz batean kokatu delako. Toki fisikoa izaterakoan, gizabanakoak elkarren artean topatu ahal izan dira, eta, aldi berean, tokiaren geografia eta natura topatu, eta horien ezaugarrietara moldatu ziren. Gainera, denboran zehar, lurralde horretan egoteak, gehiago edo gutxiago mugituz, historia propioa ekarri die, herriak eta lurraldeak partekatzen dutena. Herriak lurralde hori hartu du. Jurisprudentzia tradizional guztien arabera, lurraldea hartzeak eta hartan irauteak eskubidea dakar. Herriak bere burua jotzen du lurralde horren bilakaeraren arduraduntzat eta saiatzen da hura egoera onean kontserbatzen, *«garapen jasangarriarekin»* bat.

Herri askok lurraldez aldatu eta jende-olde handiek emigratu dute, Antzinaroan, batez ere. Kolonizazioak direla eta, lurralde askok jabez aldatu dute, XVI. mendetik aurrera, bereziki. Muga guztietan aldaketak gertatu dira, anexio edo desanexio oso edo partzialengatik. Inguruabarrak aldatzen dira, eta, era berean, denboran zehar aldatzen dira interesak eta horiek herri hauetatik edo beste haietatik defenditzeko boterea. Baina lurraldetasuna oso atxikia dago giza talde naturalaren nozioari, gorputza gizabanakoari datxekion bezainbat, eta denboran zehar *funtsezkoa* izaten segitzen du, nahiz-eta aldaketak egon.

2. Oroimen historikoa. Arestian aipatu dugu oroimena gizabanakoaren nortasuna eratzen duen elementua dela. Antzeko garrantzia du herriaren eraketan eta, alde horretatik, askotan esana da: *«oroimenik gabeko herria behartuta egonen da huraxe errepikatzera».* Berdin gertatzen zaio ikasgaia ikasi ez duen haurrari. Baina, zeintzuk dira herriak ezagutu edo ikasi behar dituen ikasgaiak? Bizirik iraun ahal izateko behar dituen ikasgaiak. Historia funtsezkoa da subjektu historikoa, bere jatorria, gertakaririk erabakigarrienak definitzeko; gizabanakoak, ezta herriak ere, ez baitatoz ezerezetik, baizik eta beste izaki edo beste izaera batetik. Giza erkidego gisa ulertu eta erlazionatzeko modua: hizkuntza, halakorik badu. Elkarren arteko jokabide

protokoloak: ohiturak, legeak. Ez dira finkoak, ezta aldaezinak ere. Eboluzionatuko dute, baina bilakaera horretan lagungarri gertatzen dira jakiteko zeri heldu gizarte jokabideetan, eta gizabanakoari, seguritateari buruzko jarraibideak eskaintzen dizkiote.

3. Identitate kontzientzia. Hau ere funtsezko ezaugarria da, eta taldearen giza ezaugarrien eramaile izatearen sentimenduari dagokio. *«Membership»* honela definitu genezake: ondoko ezaugarriak dituen izateko, pentsatzeko eta jokatzeko modu bat. Hona hemen:

a) Taldean partaide izatearen kontzientzia argi-argia.

b) Taldearen bizitzan parte hartzearen kontzientzia. Parte-hartzeak gogobete behar du bai gizabanakoa bai taldea bera.

c) Taldearen zuzendaritza orokorrean parte mugatua, baina erreala eta atsegina, hartzearen kontzientzia, bai harentzat bai beste kideentzat.

Definizio horrek giza talde mota ororentzat balio du eta talde identitarioentzako ere bai.

Definizio soziokultural honen arabera, nazioa giza taldea da, eta definizio hori gizakiarentzat *«hobea»* da beste edozein baino, batez ere Estatu modernoaren kontzeptuan oinarrituriko hura baino. Baina azken definizio hori gehiago erabiltzen da, eta ez dago erabat bazterturik presio ekonomikoak, sozialak edo militarrak erabiltzea. Izan ere, hipotesi horretan, ez da planteatzen ari pertsonaren onerako giza taldea, baizik eta pertsona gizabanakoen talde batean indarrez sarraraztea. Egia esan, horixe gertatzen ari da. Agerian dagoen nahaste edo gaizki ulerturik handienetakoa da: historikoki, armek nazio askoren esparrua gehiago eratu dute, kideen atxikipenek baino. Beraz, XXI. mende honetan, bada garaia aitortzeko ez dagoela gizaki librerik, baldin eta pertsonari aitortzen ez bazaio baduela hautaketa librerako eskubidea giza talde identitarioari atxikitzen zaion unean.

Horrenbestez, aipatu beharra dugu iruditzen zaigula gainditua dagoela arraza giza-talde batean partaide izatearen lotura dela dioen kontzeptua. Eta, gisa berean, iruditzen zaigu jaiotzaren edo halako kultur inguru zehatzean

egotearen «kasualitate» hutsezko lotura ere gainditu behar dugula, baldin eta gizabanakoak ez badu taldeari atxikipen «librea» erakusteko eskubiderik, betiere arestian azaldutako hiru kontzientzia mailetan. Noski, gizabanako helduari buruz ari gara, aurretik ez baitu aukeraketa autonomoa egiteko gaitasunik, begi-bistakoa denez.

Atxikipen libre horren kariaz, gizabanakoak sentitzen du taldearen balioen, historiaren eta kulturaren jabe dela, era birtualean, noski. Gozatu egiten ditu bere ordezkaritzat jotzen dituen kirolarien garaipenak. «Bere» herriaren kontserbazioaz eta garapenaz arduratzen da. Eta gogoratu ditugun baldintzatzaile guztiak kontuan harturik ere (bere *«oroimen selektiboa»* subjektiboa delako, esparru indibidualean bezala), taldeko kide sentitzeak konfiantza ematen dio bere pertsonalitateari eta bere bizitza sozialari munduko beste gainerako herritarren aurrean. Batzuek euren burua oso unibertsalistatzat jotzen badute ere, gizakiak lotura errealak eta fiktizioak (biak) behar ditu erkidego eta lur batekin, garatuko bada, betiere agian lotura afektiboagoak efektiboagoak baino.

Balio identitarioen eragina

Ezaugarri horiek —lurraldean bizitzea, oroimen historikoa eta taldearekiko atxikipen borondatezkoa— ez dute gizabanakoengan indar eta modu berean eragin historiaren bilakaeran. Eta, ondorioz, unean uneko soluzioak lortu dituzte. Gaur egun, gizadiak duen eboluzio mailan, gure iritziz, ez gara behar bezalako soluzioetara iritsi pertsonak jokabide zuzena eta orekatua izan dezan identitate alorrean. Estamentu batzuek jokatzen segitzen dute gaindituak dauden egoeren arabera. Euren eragina zehaztuko dugu, sekuentzia metodologikoki hiru etapetan laburbilduz gaur eguneraino iritsi arte.

1. Gizarte tradizionalean lurraldetasunaren inguruabarra oro hartzailea zen. Kultura inguruko naturan zentratuta zegoen eta gizakiak natura ama zuen (ama-lurra) eta lurraldea ondare *«komuna»* zuen. Gizartea eratzen zen lu-

rralde hura aprobetxatzeko eta bere helburua zen gizabanakoen eta giza taldearen bizitza kontserbatzea. Gizabanakoak ez zuen ikasi behar bere herriaren kultura edukitzeko. Taldeak hura ematen baitzion haur ttiki-ttikia zenetik, eta, kulturarekin batera, baita hizkuntza, ohiturak eta bizibideak ere, haurren eskura zeudenak ondasun publikoen edo pribatuen bidez. Zatiketa hori argi dago Europan duela mende askotatik hona, baina ez horren argi munduko beste leku batzuetan.

2. Gizarte modernoa eratu zen XVI. mendeko merkantilismotik aurrera eta arestian aipatu dugun XVIII. mendeko iraultza frantsesetik aurrera. Bada, gizarte modernoan, kultura, esan dugun moduan, erlijiotik bereizi, bere baitan humanitateak, filosofia, zientziak eta arteak hartu, eta estatu sortu berri zentralizatuak hasten dira egituratzen. Estatu egitura horrek ezaugarri nagusi bat hartu zuen beste Estatuen aurrean kanpora begira, hots, hizkuntza eta zuzenbide ofiziala. Barrura begira, egia da, beste hizkuntza edo eskubide batzuk toleratzen direla, erregional gisa, baina, sekula ez lerrun edo maila berarekin, jakina.

Natura, gero eta konpartimentatuagoa dagoen gizarte baten *«erabilpenerako eta ustiakuntzarako jabetza»* izatera pasatu zen. Orduan hasi zen kultura ofizialaren eta errealaren arteko bereizketa. Estatuaren erakundeei eta aginte taldeei interesatzen zaiena alde batetik, eta administraturiko giza taldeei interesatzen zaiena —bai talde sozialei, bai erregionalei—, bestetik. Kultura ofiziala derrigor ikasi behar da hezkuntzaren bidez eta organo publikoen funtzionamenduaren bidez.

3. Egungo gizartean, Estatuaren kultura ez da jada sabai administratiboa, mundializazioaren mende baitago. Dagoeneko, oso nabarmenak dira zentzugabeko eta neurriz kanpoko ustiakuntzak naturari eginiko txikizioak, eta natura erabiltzeak planeta osoari ukitzen diolako kontzientzia orokortu da kontzientzien mailan, nahiz-eta asko falta den ekintzetan benetan eraginkorra izan dadin. Garapenak espazioen birmoldaketa ekonomikoa, psikologikoa eta, azkenik, administratiboa ezartzen du. *«Batasun»* berriak eratzen ari dira, erabakigune eta lege berriak eta

guzti. Europako Batasuna giza taldeen artean gertatzen ari diren birmoldaketa bat da, bat gehiago, errealitatera moldatzeko saialdietan, gizakion bizitzak planetan dituen aukera berriez eratua (teknologia, informazioa, garraioa...). Estatuek eta nazioarteko erakundeek aintzat hartu behar dituzte Giza Eskubideen Adierazpenean bildutako eskubide indibidualak —adierazpen askatasuna, manifestazioa eta informazioa— baina ez da haien erabilpena bermatzen duen erakunde bakar bat ere. Eta ez zaie lege indarra ematen une honetan Estatua eratua ez duten herrien talde-eskubideei.

Hain zuzen ere, gaur egungo inguruabarrak oso ezberdinak direnez aurreko etapa historikoetan zeudenekin, gizabanakoek eta giza taldeek birmoldatu behar dute euren lurraldeen eta inguruabar historikoen kontsiderazio sozialari dagokionez, orain jada argudio sendoagoetan oinarrituz (sakontze kulturala), eta ez indarrean, bere agerpide guztiak barne. *Arrazoimenaren indarra* erabili behar dugu, giza izaeran sakonduz, eta ez *indarraren arrazoia,* gizakien kopuruak edo batzuen botereak erabilia beste batzuen borondatearen gainetik.

Funtzionamendu biologikoaren eta kulturalaren arteko ezberdintasunak

Nahiz-eta orain artean interesatu zaigun bizitza biologikoaren eta kulturalaren arteko paralelismoa, ezberdintasunak ere badira. Eta garrantzitsua da ezberdintasunak agerian uztea, batez ere horietako batzuek gure azterketari ere eragiten diotelako:

1. Bilakaera biologikoaren erritmoa tempo geologikoaren mailan doa. Aldiz, kulturala argia baino azkarragoa da gaur egun. Gure arbaso primateen maila genetikoak egungo gizabanakoarengan barne sarturik dauden bezala, XXI. mendeko eginkizunak betetzeko, gaur egungo giza taldeetan elkarrekin ageri dira garai tradizionala, industriala edo birtualeko kultura geruzak, bizitzak ez baitaki saltorik egiten, eboluzionatu egiten du. Baina geneetako mutazioek alda-

keta nabarmenik eskainiko badigute, gizabanako belaunaldi askoren sekuentzia behar da. Bilakaera kulturalean, aldaketa askoz ere azkarragoa izan daiteke. Aldaketa genetikoa ez da eboluzio bide bakarra, badira beste batzuk. Ez da beharrezkoa izan inolako mutazio genetikorik —adibidez, hegalak sortu—, gizakiak hegan egin ahal izan dezan. Brankiarik ere ez du sortu, itsas azpietan ibili ahal izateko. Teknologiaren bidea aski izan da. Eta bide hori argiaren abiadura hartzen ari da bere bilakaeran berean.

2. Izan ere, bilakaera biologikoaren funtsezko lege bat bertikaltasuna da, belaunaldiz belaunaldi transmitituz, gurasoengandik seme-alabengana. Aldiz, bilakaera kulturalean, nahiz-eta bertikaltasuna oso garrantzitsua izan den eta gaur egun ere baden, bereziki sentimenduen eta maitasunaren alderdian, transmisioa zeharkako bidez egiten da, eta, are gehiago, baita horizontalki ere, eta horrek kulturari ohi ez bezalako aukerak eskaintzen dizkio, hedatzeko. Egungo komunikabideak direla eta, *albistea planetako leku guztietan aldi berean aurkezteko* abiaduraz horniturik gaude. Albistea kultur prozesu bakoitzaren abiapuntua besterik ez da. Ernalketa eta garapena behar du. Baina aldi berean ereiten ari denez, planetako telebista edo ordenagailu pantaila bakoitzean, *horrek kulturari erregenerazioko abiadura izugarria dakarkio, orain artean pentsaezina.*

3. Gizatasunik gabeko globalizazio komunikatibo erasokorra bultzatzen ari direnek, aurrerapen teknologiko horretan eta beste batzuetan oinarriturik, uste dute giza garunak ezagutzak metatzen ahal dituela internetek ezagutzak zabaltzen dituen bezain erraz. Hori ez da horrela. Eta uste hori oso kaltegarria gertatzen ari zaio benetako kulturari, giza faktoreaz ahaztu direlako. Pertsonak erritmo biologikoaren arabera eboluzionatzen du, eta, soilik ailegatzen zaizkion inpresioak aukeratzeko gaitasunari esker, ahalmena du probetxugarriak zaizkion datuak hautatzeko, datu jario ikaragarrien artean. Publizitatearen zaparradan ez da dena onuragarri oreka pertsonalarentzat, eta aukeraketak berak lan neketsua ekartzen dio gizakiari; hau da, zer hartu, zer utzi ibili behar du, komunikazioa gizabanakoaren onerako gerta dadin baino lehen.

Kultura, komunikazio tradizionalaren (pertsonen edo taldeen artekoa) geruza babesgarri gisa ulertuta, luzagarri bezala agertu izan da muturreko mugetaraino, xafla elastikoa mugarik gabe luzatu ahal izanen balitz bezala *«globalizazioaren»* eskaintzaren neurrira. Hitz hori, *muga gabe puztu daitekeen puxika* batekin duen antzekotasunetik etorriko balitz bezala. Emaitza azalkeria da, errorik eza eta euskarri publizitario txikiagoko kulturen galera. Pertsonaren bizitza kulturalari dagokionez, estaldura horren handia ez denez, giza tamainakoa baizik, eta gizarte tradizionaleko gure arbasoek jada zekiten bezala, burua mantarekin estali nahi izatekotan, oinak agerian utziko dituzu. Horrexegatik, sekula baino kontu handiago eduki behar dugu kultur elikagaiekin, haiek kontserbatu, jan eta digeritzeko moduarekin, giza gorputzaren onerako izatea nahi badugu, bai gizabanakoari dagokionez, bai gizarteari dagokionez.

4. Giza «dimentsioa» gizakiaren onuraren neurria. Hautespen naturala biologikoki inkontzientea da, baina kulturalki gizabanakoaren kontzientziaren mendean dago, eta, horrek, aldi berean, esana dugunez, daturik interesgarrienak hautatzen ditu bere bizitzarako. Gizabanakoak, denboran eta espazioan asimilatzeko duen gaitasunak hautespen hori baldintzatzen du. Gizakiak muga gabe ikas dezake, baina ohartzen ez bada ere, jakintzaren beste alor batzuetako datuak metatu ahala, aldi berean beste ezagutza batzuk zokoratuz joanen da bere gogoan. Hori den-denok egiaztatu ahal izan dugu, denboraldi batez erabili ez ditugun ezagutzei doakienez.

Giza taldeei dagokienez, era berean argi dago ez dela aski atxikipen orria betetzea elkarte askoren jakinaren gainean egoteko eta beste kideak ezagutzeko. Bizi harremanik ez badago, gero eta gutxiago parte hartuko dugu haien jardueretan eta haiek gureetan. Espazio-hurbilketa behar da. Horregatik ere, talde identitarioa denean, hurbiltasunaz gain, eragina ere badu taldekideen kopuruak, kasu honetan, nazioaren biztanle kopuruak. Ez da modu berean sentitzen nazio-ezaugarria estatu handi edo txikietan. Gutxiengoetan garrantzitsua da protagonismoa, gizabanako bakoitzaren parte-hartzea, talde txiki batean par-

taide izatearen ezaugarri marka, mundu hau gero eta homogeneoagoa eta globalizatuagoa denean. Horrek, pertsonari laguntzen dio bere burua garrantzitsutzat sentitzen, alderaketa ingurunearekin egiten baita. Nazio handi baten partaide izateak erronka fiktizio bat ekar lezake, baina aztertzen denean zertan datzan antropologiaren balio errealetatik ikusita, gizabanakoa eta taldearen arteko lotura gero eta txikiagoa da taldea zenbat eta handiagoa izan, betiere taldearen erabakietan parte hartzeari begira.

Eta gai berari helduz boterearen gailurretik ikusita, begi-bistakoa ere bada boterea zenbat eta gehiago egon pertsona bakar baten borondatearen mendean, gizatasuna gero eta txikiagoa dela. Behin gizabanakoak gizartean eta naturan autodefentsarako boterea edukirik (naturan badirudi gaur egun ziurtatuta dagoela, egia ez bada ere), besteez aprobetxatzeko metatuko duen boterea, teorian argudiatu egiten dena guztientzako ona lortzeko bide gisa, gizatasunaren neurrira egina ez dagoen boterea da, antropologiaren ikuspegitik behintzat, eta, hobe esan, apuntatu beharko litzateke pertsonaren *«zorrean», «hartzekoan»* baino.

Modu berean, nazio batzuen esku dagoen neurriz gorako botereak arriskua ekartzen die beste askori. Botere hori ez baita guztien onerako erabiltzen, Handikien onerako baizik. Gizakiaren onerako ikuspegitik, ez da defendigarria eta arautu beharko litzateke munduko per capita errentaren batez besteko maila... bi aldiz gehiago? bost aldiz gehiago? gainditu bezain laster. Ez naiz ausartzen proportzioak markatzera, kontua konplexuagoa delako beste aldagai batzuen arabera, baina egungo aldeak ikaragarriak dira eta, beraz, gizatasunaren ikuspegitik, lotsagarriak.

Azterketa honen bidez ikusi ahal izan dugu kontuan hartu behar dela bizitzako edozein gauza zein dimentsiorekin agertzen den, ikusteko ea gizakiaren onerako edo txarrerako gertatzen ote den. Elikagaietan, dosia funtsezkoa da, guztiz erabakigarria. Ura behar-beharrezkoa da. Koñaka, ordea, ez. Baina, adibidez, arriskutsuagoa da neurriz gorako ur dosia hartzea, kopa bat koñak edatea baino. Hara, dirua, fama eta, argi dago, boterea ere onak dira, soilik gizabanakoak bere burua eta besteena administrat-

zen dakien neurrian, morrontzarik gabe. Gauza bera gertatzen da taldeen kasuan. Hau da, inor mendean hartu gabe eta inoren mendean sartu gabe. Bestela ez da neurrikoa. Boterea nazioartean kontrolatu beharko litzateke. Txiki askoren artean handi gutxi horiek kontrolatu beharko lituzkete. Besterik gabe, mundua hobea litzatekeelako guztientzat, eta horixe da kontua. Horregatik, hobe iruditzen zait Herrien Europa Estatuena baino. Hori, ordea, egin behar da egin behar denez, eta, aldiz, Estatuena egina ematen digute egoera horretan interes propioa babestua sentitzen dutenek.

Nola egokitu giza taldea planetako egoera berrira?

Nire ustez, hori da benetako galdera, baina alderantziz egina. Baina, egia esan, horrela egiten digute eta hura erantzutea beste biderik ez dugu. Logikoena litzateke denok gure buruari galdetzea ea nola egokitu daitekeen planeta giza taldera. Horixe izan da, hain zuzen ere, buruzagi erlijioso guztien programa etiko eta moralerako abiapuntua. Baina frogatuta dago gizarte taldeen alderdi konfesionalari aitortutako balio politikoa gero eta gutxietsiagoa dagoela, behintzat erakunde aholkulari gisa, eta hori horrela da. Ondorioz, erabakiak hartzerakoan, hobe dugu jarrera posible bakoitzaren ondorio errealetatik abiatu, errealitatearekin loturarik ez duten galderetan luze aritzea baino.

Erantzun egokia urgentziaz aurkitu beharra dago, dagoenekoz ondorioak oso larriak direlako ekologian (planeta osoan), ekonomian (Hirugarren Munduan, batez ere) eta gizartean (aurrerapenaren eragileen muinean berean ere). Argi izan behar dugu gure jokabideen ondorioak hobeak edo txarragoak izanen direla gure izaera indibidualera, sozialera eta anbientalera egokitzen dakigunaren arabera, egokiera horretan helburu antropologikoa mantenduz: pertsonaren onerako jardun, gizabanakoa den aldetik eta talde batean partaide den aldetik.

Identitate sentimenduak, taldekideen elkartasun eta bizikidetza balioen aberasgarri gisa, indar itsasgarri handia duela aitorturik, aldi berean pertsonari kulturalki laguntza eta seguritatea historian eta munduan eskainiz, begi-bistakoa da interesatzen zaigula ohiturak eta zientzia soziala berritzeko gaitasun horretaz baliatzea, bizi diren espazioko giza talde autoktonoarekin identifikaturik sentitzen diren gizabanako guztiak lurraldean naturaltasunez integratzeko. Etorkinek eutsi diezaiokete euren sorlekuarekiko loturari, kalte egin gabe integratzeak ekarritako onurei. Baina presentzia fisikoa giza bizitzaren konnotazio garrantzitsua da, luzera begira harrera taldean egokitzen saiatzeko modukoa.

Finkatzen saiatzen ari garen ordena logiko eta natural horrekin ez dator bat gizabanakoak edota etorkin taldeak prozesua alderantzikatu nahi izatea, hau da, bertakoak etorkinen taldera eta euren kulturara egokiarazten saiatzea. Maila intelektuala handiagoa izanik ere, argi dago ez dela bertako gizabanakoaren edo taldearen onerako ustezko nagusitasun horren ahalmenak erabili nahi izatea euren kultur koordenatuak inposatzeko. Bertakoek markatu behar dituzte beren interes ebolutiboak eta ez beste inork, eta kontrakoa oso argi dago naturaren aurkako prozesua dela. Baina eguneroko arriskua ez da horren gordin agertzen. Birus sozialek itxura aldatu eta estalki ez horren eskandalagarriak janzten dituzte, atzemanak diren bezain laster. Gripearen birusen antzekoak dira. Izan ere, hura errefusatzeko txertoak asmatu ahala, birusak urtero aldatzen dira, gizakien bizkarroi izanik, bizirik iraun ahal izateko. Horregatik, deus gutxi balio digute garai batean berritzaileak ziren eta zaharkiturik gelditzen ari diren lege eta kondenek, gaur egungo errealitateei aurre egiteko.

Adibidez, giza eskubideen terminologian, *«arrazakeria»* eta *«kolonialismo»* hitzek esanahi txarra dute, baina Europan ez dira gordin agertzen, eta horregatik estalian ageri dira. Nire iritziz, behingoan ekin behar zaio eta ez dugu inola ere gaitzaren leherketaren zain egon behar. Aski ongi dakigu nolakoak diren gaitzaren sustraiak eta badakigu errotik nola moztu, hazi eta garatu baino lehen. Era berean, gizakiaren etorkizuna zaintzeko, ez da aski

gaitza agertu ondoren sendatzearekin, eta aurrea hartu behar diogu. Are hobea: gorputzaren ongizatea landu behar dugu, gorputzak dituen defentsa biologikoak elikatu eta garatu behar dira bizitza osasungarriaren bidez. Hau da, gaitzari aurrea hartu behar zaio, gizarte gorputza modu osasungarrian landuz.

Era horretakoak dira Europako mahai gainean ditugun benetako galderak: herriak ezin duenean bere kultura eta autogobernua garatu kokatua dagoen Estatuak edo Estatuek eragozten diotelako, nola deitzen zaio horri? Zer jarrera hartu behar dute nazioarteko erakundeek? Zeintzuk dira herri gisa heldutasunera iritsi nahi duten gizon-emakumeek erabil ditzaketen legezko bideak? Zeintzuk dira galzorian dagoen nortasuna berreskuratu nahian ari diren gizon-emakumeek erabil ditzaketen legezko bideak?

> Nola susta ditzake antropologoak hezkuntza publikoa eta kontzientziaren piztuera, baldin eta ukazioaren eta kultur zentsuraren eredu sarkor eta tinkoaren eraginpean badaude.
>
> Agian erantzun zehatzik gabeko auzi mota horiek dira, gizarte ardurak hartzen dituzten antropologo batzuei bederen, galderak egiten eta horiei erantzuten saiatzeko erantzukizun intelektuala sentiarazten dietenak. Hauek baitira abokatutzan eta gizarte aldaketa egitasmotarako aplikazioari, edo eta arretaz diseinatutako eta burututako ikerkuntzari heltzen diotenean, lagungarri izan ditzaketenak. (*Ethics and Anthropology*, 50. or.)
>
> *'Estatubarneko', 'estatugabeko', 'estatu ez diren'* herrietako, *'beste estatuetako'* eragileek mundu mailan norbanakoaren eskubideak bortxatzeko duten inpunitateari aurre egiteko, *eskubide guztiak bermatuta - eragile guztiak erantzule* kontuan hartuko duen politika (*'all rihgts guaranteed - all actors accountable policy'*) baten eske dabiltza munduko abokatuak. (Ibid., 61. or.)

Nola defenditzen da herria, komunikabidearen soldatapean ari den edozein zutabegilek haren nortasun tradizionalaren kontrako kanpaina egiten duenean?

> Badago premia, orobat, indarrean dagoen gizarte ordenarekiko *alternatiba bideragarri* bat irudikatzeko. Donald

> Robotham antropologoak ireki duen bidetik, ezarritako konfigurazio politiko-ekonomikoari *teoriak* alternatiba bat proposatu beharko lioke, eta alternatiba horrek jendea mobilizatzera bultzatu beharko luke. (Ibid., 63. or.)

Nola uztartu antropologiatik begiratuta tokiko, estatuko edo Europako Batasuneko ikuspuntuak? Arazo horren aurrean, lehenbizikoari lehentasuna eman behar diogu. Horri Robothamek *«the native poin of view»* (bertakoen ikuspuntua) deitzen dio (Ibid., 4. or.). Eta are gehiago, Estatuko edo Europako Batasuneko politikaren aurrean defenditu dezakegu beste bi mailen proposamenak ez direla onargarriak gizatasunaren ikuspegitik, tokiko edo bertako estamentua atxikitzen ez zaion bitartean. Arrazoia hauxe da: pertsonaren onerako (edo taldearen onerako), bere azalpena eta baieztapena da bide bakarra, ez dago beste biderik hura zein den jakiteko, eta, haien lurraldean, haiek baizik ez dezakete erabaki.

Unescoren Adierazpen Unibertsala aniztasun kulturalaren gainean

Parisen, 2001eko azaroaren 2an eginiko bileran, Konferentzia Orokorraren 31. Bilkuran, han ordezkaturik zeuden munduko nazioek aho batez Adierazpen hau onetsi zuten, eta Adierazpen hori hari-harira datorkio egiten ari garen azterketa eta gogoetari.

> *Berretsirik kultura*, gizarte baten edo giza talde baten ezaugarri espiritual eta materialen, intelektualen eta afektiboen multzoa dela, eta, arteez eta letrez gain, bere barnean ere biltzen dituela bizimoduak, elkarrekin bizitzeko moldeak, balio sistemak, ohiturak eta sinismenak,
>
> *Baieztaturik*, kultur aniztasuna errespetatzea, tolerantzia, elkarrizketa eta elkarlana, betiere elkarren arteko konfiantza eta ulermen giroan, nazioarteko bakearen eta segurtasunaren bermerik onenak direla,
>
> *Helburu izanik*, gizakiaren batasunaren kontzientzian eta kultur harremanen garapenean oinarrituriko elkartasun handiagoa lortzea (...)

> *1. Art. Kultur aniztasuna gizadiaren ondarea* (...): kultur aniztasuna hain beharrezkoa zaio gizakiari, nola aniztasun biologikoa beharrezkoa zaien izaki bizidunei. Alde horretatik, gizadiaren ondarea da eta aintzat hartu eta errotu behar da egungo eta etorkizuneko belaunaldien onerako.
>
> *3. Art.* Kultur aniztasunaren bidez, gizakiek aukera zabalagoa dute hautatzeko; garapen iturrietako bat da, baina ez soilik ekonomi hazkundeari begira, baizik eta ase egoteko moduko izate intelektualean, afektiboan, moralean eta espiritualean sartzeko bide gisa.
>
> (...)
>
> *4. Art.* Giza eskubideak kultur aniztasunaren berme gisa (...): giza eskubideak eta funtsezko askatasunak errespetatzeko konpromisoa da, bereziki gutxiengoetan eta herri autoktonoetan partaide diren pertsonen eskubideak.

Denetara 12 artikulu dira, ildo beretik doazenak eta bukatzeko *«orientabide edo gomendio»* batzuk ere ageri dira:

> Estatu Kideek konpromisoa hartzen dute neurri egokiak hartzeko (...) bereziki elkarlanean arituko dira ondoko helburu hauek lortzeari begira [9 ageri dira]:
>
> 4. Kultur edukien eskubideak sakonago ulertu eta argitu, giza eskubideak direnez gero.
>
> 5. Gizadiaren hizkuntz ondarea gorde eta, adierazpena, sormena eta hedapena sostengatu ahalik eta hizkuntza gehienetan.
>
> 6. Hizkuntz aniztasuna bultzatu —ama hizkuntza errespetatuz— hezkuntza maila guztietan, ahal den toki guztietan, eta eleaniztasunaren alde jokatu txiki-txikitandik.

Ondorioak

Agian, Unescoren orientabide argitsuen bidez bukatu beharko nuen, nire gogoetek baino itzal handiagoa baitute eta espero dut eraginkorragoak ere gertatzea. Alabaina, horrenbeste azterketa egin ondoren, azaldutakoa laburbildu beharko dut, ondorio praktikoen bidez, behintzat.

1. Identitateak eta ezberdintasunak Europan. Ikusi dugun bezala, aintzat harturik bai batzuk bai besteak nortasunen aberastasunaren ezaugarriak direla, gizatasun abe-

rastasuna, historikoa eta gaur egungoa, ondorioa hauxe da: interesgarria da diren bezala mantendu behar direla taldeetan, betiere zonalde bakoitzeko gizabanakoak libreki atxikitzen zaizkionean (puntu hori berria da, proposamena da, dugun errealitatea baino aurreratuagoa). Kultura bat baino gehiagoko zonaldeetan, eta aintzat har daitekeenean gizabanakoak herri ezberdinekoak sentitzen direla *«haiei»* galdetzen zaienean, gizarte kulturanitzaren formula Europako historiaren aukeren artean dago. Dena dela, eta hau ere berria da, herri autoktonoa da beste guztiengandiko errespetua merezia duena, bere kultura baitago garapen logikoa eta normala duen lurraldean, eta kultura hori gizateriaren ondasuna da beste guztiak bezala. Oro har, gainera, lurralde hori da, herri eta kultura gisa mantentzeko behar adinako masa kritikoa duen bakarra.

2. Estatuen Europa eta Herrien Europa. Antropologiaren ikuspegitik mintzatuta, estatuek ezer gutxi ekarri diote gizakiari. Estatuen administrazioa *«liberté, egalité, fraternité»* oinarrizko eskubideetan oinarritzen da, eta hasieran Frantzian, gillotinaren bidez, monarkiaren eta nobleen menderatzetik liberazio bat bezala interpretatu zituzten. Iraultzaren aspektu hori tristetzat jo dezakegu baina positiboa da. Baina zentralismo ukaldiz erabilitako *«egalité, fraternité»*-ak ez du Errepublika barneko herrien nortasuna errespetatzen, eta ez die kultura horiei garatzen laguntzen. Antzeko zerbait gertatu zen, ondoren, Estatu Batuetan. Ingalaterrako koroatik askatu, baina gelditzen ziren indigena gutxi horiek euren kulturetan bizi eta garatzeko aukera galdu dute eta guk guztiok ere kultura haiek zuten aberastasuna haiekin batera galdu ditugu.

Beraz, irudi du Estatuaren ereduak emantzipatzeko balio izan duela eta balio diezaiokeela ofizialki zonalde edo erregio hutsa kontsideratuta dagoenari, baldin eta indarrez menderatuta badago herritarren borondatearen aurka. Baina kultura bat baino gehiago zegoen tokian kultura ofiziala ezarri da, hizkuntza bat exijitu da Administrazio okupatzailearekin hitz egiteko. Bada, horrek eraginda, giza balioei dagokienez, muturreraino desitxuratu dira barnealdeko herrien balioak.

Ondorioz, giza zientziek ekartzen dizkiguten aukera berrian aurrean —gizakiaren funtzionamenduaren gakoa eta herrien eta pertsonen arteko bizikidetzan gertaturiko horrenbeste gatazka historikoen zergatia aurkituz—, begi-bistakoa dirudi saiatu behar dela arrazoimenari kasu egin eta lurraldea, kultura eta antolaketarako autonomia ematen ofizialki halakorik ez duten herriei. Prozesu horretan, natiboek lehentasuna izan behar dute euren lurraldearen gainean. Gizaki eta herri horien onerako baita, euren berezko lekuan.

Ez da inola ere erraza izanen, baina horixe da egin beharreko bidea Europan askatasuna eta elkarren arteko errespetua nahi izanez gero. Estatuek barneko herri eta kulturen ahotsei kasu egin behar diete, eta Batasunak, bere aldetik, prozesu bat bultzatu beharko luke herriek Europari atxikipen zuzena erakusteko (desiratzen ez dituzten estatuen eragina saihestuz) eta folklorizatzeko zorian dauden kultura historikoek euren giza balioak berreskura ditzaten; eta gauza jakina da folklorizatzearen ondotik heriotza datorrela.

3. Europako nortasuna bai. Ez, ordea, Europako identitatea. Identitate hitza erabili izan dut herriek dituzten balioak, eta balioak bizitzeko moduak, biltzeko. Baina niri gustatzen zait eta aproposagoa iruditzen zait nortasuna hitza, gizabanakoarentzat erabili dudana, baita kultur taldearentzat ere. Identitate hitza, latinez, berdina-tik dator. Klonen ideia ekartzen digu gogora. Ez da modu ezberdinean interpretaturiko balioen adierazle argia, hori izanik bioaniztasunari eta kultur ezberdintasunei aberastasuna ematen diena. Oso makina perfektuak fabrikatzen dira seriean, berdin-berdinak, baina ez dute bizirik. Izaki bizidunak ezberdinak dira. Biziak izakiari ematen baitio biziaren kodea beti modu originalean interpretatzeko kualitatea.

Europari dagokionean, Europako identitatea lortu nahi izatea litzateke estatuen formula berdintzailea dekretu bidez errepikatu nahi izatea, non menpekoek —ez bailirateke herritarrak izanen— ezin baitute ia deus ere erabaki eta are gutxiago esku hartu. Kulturaren aldetik, oso etorkizun etsigarria ekartzen digu gogora, egoera orwelldarra, zeren eta estatu baten lurralde barneko nortasun galtzea

handia izan bada, hogei aldiz lurralde handiagoan, are handiagoa izanen da.

Aldiz, aintzat hartuz gero Europako herriok elkarren artean konnotazio historikoak, linguistikoak, sozialak eta ekonomikoak ditugula, eta gaur egun haiek garatu nahi ditugula, zenbaitetan baturik, beste zenbaitetan zein bere bidetik, aitaren agintea bilatzen ez duten familia kideen antzera, baizik eta kideen nortasunak garatzea helburu duena, ikuspegi erakargarria dirudi, gizatasunaren araberako etorkizunari begira bai Europan bai munduan.❡

Bibliografia

«Hizkuntz Eskubideen Deklarazio Unibertsala», *Hika* 71, 1996ko urria.

Arraiza, Eugenio, «Europar kultura: egia ala gezurra», *Uztaro* 37, Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo, 2001.

Brossat, Caroline, *La culture européenne: définitions et enjeux*, Ed. Bruylant, Brusela, 1999.

Ethics and Anthropology. Facing Future Issues in Human Biology, Globalism, and Cultural Property, Annals of the New York Academy of Sciences, 925. liburukia, New York, 2000.

Fanon, Frantz, *Les damnés de la terre*, Ed. La Découverte & Syros, Paris, 2002.

Morin, Edgar, *L'humanité de l'humanité. L'identité humaine*, Ed. Seuil, Paris, 2001.

Said, Edward W., *Culture and Imperialism*, Ed. A.A. Knopf, New York, 1993.

Unity of knowledge. The convergence of natural and human science, Annals of the New York Academy of Sciences, 935. liburukia, New York, 2001.

Universal Declaration on Linguistic Rights, Edició extraordinaria del butlletí *Mercator*, CIEMEN, Bartzelona, 1996.